

DOKU VE ORGAN BAĞIŞINA İNSANCIL BİR YAKLAŞIM

(DOKU VE ORGAN BAĞIŞINDA HALKLA İLİŞKİLERİN İŞLEVİ)

Seher ER

Türkiye'de yaşanan "organ bağışı" sıkıntısının, medyanın bu konuyu gündeme getirmesiyle oluşan bilinçlenme sonucunda, aşılabileceği ümitleri yeşermiştir. Gazeteci Nurcan Çakıroğlu'nun ölümü ile başlayan iki aylık süreç içinde, organ bağışında artış görüldüğü, Sağlık Bakanlığı tarafından açıklanmıştır. Bakanlık tarafından organ bağışı sorununa çözüm bulmak amacıyla, Organ Nakli Koordinasyon Sistemi (ONKOS) ile Organ Nakli Bilgi İşlem Merkezi (ONBİM) kurulacağı bildirilmiştir.

Sağlık Bakanlığı tarafından organ bağışı hakkında bilgi vermeye ücretsiz telefon hattı kurulmuştur. İki gün içinde bin kişinin başvurduğu açıklanmıştır. Bu hattı aradığınızda, öncelikle bağlı bulunduğunuz en yakın devlet hastanesine başvurabileceğiniz, organlarınızı bağışlamak veya organ nakli istiyorsanız, kendiniz ile ilgili gerekli bilgiyi verdikten sonra size en kısa zamanda ulaşılabileceği belirtilmektedir.

Gazeteci Nurcan Çakıroğlu'nun, karaciğer nakli yapılamaması sonucu ölümünün ardından, kocasını

öldürüp intihar eden Ebru Esler'in organlarının bağışlanması ve Manisa'da trafik kazası sonucu ölen Anıl Önal'in ailesinin acılı durumlarında bile sorumlu davranarak, kızlarının organlarını bağışlamaları ile toplumun duyarlılığı sağlanmıştır. Bu duyarlılığın sürmesine neden olan diğer etkenler ise; kitle iletişim araçlarında verilen bilgiler, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in vatandaşları organ bağışı konusunda duyarlı olmaya çağırması, Sağlık Bakanlığı'nın bu konuda kampanya başlatması, sevilen sanatçıların organlarını bağışlamaları, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılan açıklamalardır.

İki ay süreyle (Ekim-Kasım 1997) gündemde olan "Doku ve Organ Bağışı" konusunda gazetelerde yer alan haberleri inceleyecek olursak;

"Nurcan'ı yaşatalım": Hepatit B'den kaynaklanan karaciğer yetmezliğinden ölen Nurcan Çakıroğlu'nun doktoru Prof.Dr.Orhan Arıoğlu en kısa zamanda arkadaşımız adına bir vakıf kurmamızı öneriyor ⁽¹⁾

"Yeşil kartlılar organlarını bağışlasın": Devlet bir ömür boyu bu vatandaşlara bakıyor, bunun karşılığında diğer vatandaşların hayatını kurtaracak organ bağışı istemesi hakkıdır. ⁽²⁾

"Belçikalı kalbi istemeyen Türk": Kalbinden rahatsız olan bir Türk'e kalp nakli yapılması gerekmektedir.Fakat, bulunan kalbin Belçikalı'ya ait olması nedeniyle Türk hasta günaha gireceğini düşünerek bulunan kalbi istemiyor. ⁽³⁾

"Ölen kızın vücudu 70 kişiye can verdi."
:Trafik kazasında ölen 21 yaşındaki İngiliz Rebecca Nix'in organları ABD'de 70 kişinin hayatını kurtardı. Hücrelerinden kemiklerine kadar vücudunun her parçası,

⁽¹⁾ Milliyet Gazetesi, 19 Ekim 1997

⁽²⁾ Sabah Gazetesi, 17 Ekim 1997

⁽³⁾ Sabah Gazetesi, 19 Ekim 1997

kalça kemikleri, korneaları, kalbinin dört ayrı bölümü, cildi tam 70 kişiye nakledildi.⁽⁴⁾

"Organ nakli için ikna kurulu": Sağlık Bakanlığı'nca planlanan yönetmelik değişikliği, organ bağışı için ailelerin ikna edilmesi sistemini getiriyor. Oluşturulan hekimler kurulu ile de, tedavi altındayken ölen hastalar hakkında kesin karar verilecek. Anestezi, kardiyoloji, nöroloji ve beyin cerrahı uzmanlarından oluşacak kurul, hastanın "beyin ölümü"nü kesinleştirme yetkisine sahip.⁽⁵⁾

"Organ nakline THK desteği": Bağışlanan organlar, nakledilecek hastaya uçak ve helikopterle ulaştırılacak. Yüksek Sağlık Şurası, Sağlık Bakanlığı'nın öncülüğünde ulusal organ Net-work'un oluşturulması ve bağışlanan organların hakça dağıtımının sağlanmasını kararlaştırdı.⁽⁶⁾

"Bir kişinin organları yedi kişiye can veriyor": Türkiye'de şu an 2620 böbrek, 17 karaciğer, 12 kalp hastası, nakil için sıra bekliyor. Oysa organ bağışlayan herkes yedi ayrı kişiye hayat verebiliyor.⁽⁷⁾

"Organları naklediliyor": Manisa'da, beş gün önce, trafik kazasında ölen 17 yaşındaki lise öğrencisi Anıl Önal, organlarıyla yedi kişiye hayat verdi.⁽⁸⁾

"Anıl da Ebru gibi hayat verecek" :Anıl Önal'ın vasiyeti üzerine organları bağışlandı. Suat Önal oğlunun, "ölürsem organlarımı ihtiyaç sahiplerine özellikle fakirlere versinler" dediğini ve onun arzusunu yerine getirdiklerini söyledi.⁽⁹⁾

(4) Hürriyet Gazetesi, 21 Ekim 1997

(5) Cumhuriyet Gazetesi, 5 Kasım 1997

(6) Yeniüzyıl Gazetesi, 5 Kasım 1997

(7) Cumhuriyet Gazetesi, 6 Kasım 1997

(8) Sabah Gazetesi, 11 Kasım 1997

(9) Hürriyet Gazetesi, 11 Kasım 1997

"Organ bağışının enflasyona etkisi":

Nurcan'a, karaciğer aranmasıyla başlayıp organ bağışının yaygınlaşmasına kadar uzanan iki aylık süreç kimilerinde medyaya karşı öfke uyandırmış gibi "eğer bu olay bir gazetecinin başına gelmiş olmasaydı, medyada bu kadar geniş yer bulmaz, organ bağışı falan gündeme gelmezdi." diyerek kızgınlıklarını dile getiriyorlar. Bunun ne sakıncası var? Dileğim, organ bağışında olduğu gibi enflasyonda da kritik dönüm noktasının aşılabilmesi.⁽¹⁰⁾

"Ebru örnek oldu" :Ölümünden sonra organlarıyla altı kişiye hayat veren Ebru Esler toplumu harekete geçirdi. Bir haftada, sadece İstanbul Tıp Fakültesinde 1527 kişi organ bağışladı.⁽¹¹⁾

"Organ nakli sırası": Organ nakli için sıra bekleyen hastaların büyük çoğunluğunu böbrek hastaları oluştururken, Türkiye çapında 2672 kişiye böbrek, 29 kişiye karaciğer, 37 kişiye de kalp nakli gerekiyor. 1997'de gerçekleştirilen toplam 94 transplantasyon ile 40 böbrek, 18 karaciğer, altı kalp 10 kalp kapağı ve 20 kornea nakli yapıldı.⁽¹²⁾

"Ebru yaşıyor" :Altun Demir, Ebru Esler'in böbreği sayesinde makineden kurtuldu. Bu arada Manisa'da, dört gün önce, otobüs durağında beklerken bir aracın çarpması sonucu bitkisel hayata giren 17 yaşındaki Anıl Önal'ın organları da ailesi tarafından altı kişinin hayatını kurtarmak üzere bağışlandı.⁽¹³⁾

"Organ bağışında bilinçlenme" :Türkiye'de yıllardır yaşanan organ sıkıntısının aşılma umutları yeşerdi. Sağlık Bakanlığı'nın bilgilendirmek amacıyla açtığı hatta

(10) Milliyet Gazetesi, 12 Kasım 1997

(11) Radikal Gazetesi, 12 Kasım 1997

(12) Türkiye Gazetesi, 12 Kasım 1997

(13) Milliyet Gazetesi, 12 Kasım 1997

olan büyük ilgi yetkilileri sevindirirken bağışlarda büyük artış görüldü.⁽¹⁴⁾

"80'lik dede organlarıyla hayat verdi": 80'lik dedenin kalbi bir hastaya takıldı, iki hastaya da korneaları takılacak.⁽¹⁵⁾

"Organlarını bağışladı": Kızılcahamam'da dün Türkiye Organ Nakli Derneği'nin konferansına katılan TBMM Başkanı Hikmet Çetin, Cumhurbaşkanı Demirel'in çağrısına uyarak organ bağışında bulundu.⁽¹⁶⁾

Organ nakli konusunda verilen haberleri incelediğimizde; hekimler üzerinde medyanın baskısı olduğu, kamuoyunun olaylardan etkilenecek organ bağışında bulunduğu, binlerce hastanın organ nakli beklediği, Sağlık Bakanlığı tarafından kurulan ücretsiz telefon hattının büyük ilgi gördüğü, organ bağışlayan kişilerin kaç kişiye faydalı oldukları, organ bağışındaki bilinçlenme, birçok kişinin organ bağışlarsa satılacağı endişesi duyduğu, toplumda dini açıdan tereddütler bulunduğu, sağlık kurumlarına güvenilmediğini görmekteyiz. Organ bağışının gündemde olması nedeniyle kitle iletişim araçları tarafından verilen bilgiler dışında, kamuoyunun bu konuda ne düşündüğünü, organ bağışında dünyada uygulanan üç metoddan hangisinin uygulanmasını istediğini kısaca, "Kamuoyunun Doku ve Organ Bağışına" nasıl baktığını belirlemek amacıyla, İ.Ü.İletişim Fakültesi, Akademedya (Akademik Medya ve Kamuoyu Araştırmaları Grubu)⁽¹⁷⁾ tarafından "Doku ve Organ Bağışına Kamuoyunun Bakışı" adını taşıyan bir araştırma yapılmıştır. Araştırma 8 Ocak 1998- 12 Şubat

⁽¹⁴⁾ Yenyüzyıl Gazeetsi 14 Kasım 1997

⁽¹⁵⁾ Sabah Gazetesi, 19 Kasım 1997

⁽¹⁶⁾ Hürriyet Gazetesi, 6 Kasım 1997

⁽¹⁷⁾ "Doku ve Organ Bağışına Kamuoyunun Bakışı", İ.Ü.İletişim Fakültesi, Akademedya (Akademik Medya ve Kamuoyu Araştırmaları Grubu, İstanbul 1998.

1998 tarihleri arasında İstanbul il sınırları içerisinde, 41 bölgede 323 kişiyle öncede oluşturulan soru formuna bağlı kalınarak yüzyüze görüşülerek gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılanların oransal çoğunluğunun (yüzde 94.4) organ bağış kartı bulunmadığı, yüzde 5.6'sının ise organ bağış kartı bulunduğu belirlenmiştir. Araştırma sonucunda, her yüz kişiden yaklaşık 94'ünün, organ bağış kartı olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu oranlar, ülkemizde organ bağışının, yok denecek kadar az olduğunu göstermektedir.

"Doku ve Organ Bağışına Kamuoyunun Bakışı" adını taşıyan araştırmada, organ bağış kartı bulunmayanlara bugüne kadar niçin organlarını bağışlamadıkları sorulmuştur: "Dinen sakıncalı olduğu için organ bağışı yapmadığını" belirtenlerin oranı yüzde 3.4'tür, "Bir bütün olarak gömülmek istediği için organlarını bağışlamadığını" belirtenlerin oranı yüzde 6.8, sağlık kurumlarına güvenmediği için organlarını bağışlamayanların oranı yüzde 11.8, organ bağışının nasıl yapılacağını bilmediği için bağışlayamayanların oranı yüzde 14.9 iken fırsatı olmadığı için organlarını bağışlamadıklarını belirtenlerin oranı ise 29.7'dir.

Bu sonuçlardan, ilgili kurumların hedef kitle hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları, organ bağışı konusunda halkla ilişkiler tekniklerinden faydalanmadıkları anlaşılmaktadır.

Yine aynı araştırmada elde edilen önemli bir sonuç ise, doku ve organ naklinde, kamuoyunun yüzde 53.3'ünün sağlık kurumlarına güvenmediğidir. "Yüksek Sağlık Şurası'nda görüşülen dosyalar üzerinde yapılan araştırma ilginç sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Son beş yılda Şuraya yansıyan 532 vakada hekimlerin yüzde 42'si kusurlu bulunmuştur".⁽¹⁸⁾

⁽¹⁸⁾ Yeniüzyıl Gazetesi, 21 Mayıs 1998

"Doku ve Organ Bağışına Kamuoyunun Bakışı" adını taşıyan araştırmada kamuoyunun, bir organa ihtiyaç duyulması durumunda, gerekli organın yapay olmasını mı? yoksa bir insandan mı alınmasını? istedikleri sorgulanmıştır. İnsandan doku ve organ nakli isteyenlerin yüzde 70.9 ile oransal çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Yapay doku ve organ nakli isteyenlerin oranı yüzde 9.3 iken, bu ayırımın önemli olmadığını belirtenlerin oranı ise yüzde 19.8'dir.

Araştırma sonuçlarına göre, kamuoyunun yüzde 48.3'ünün Türkiye'de doku ve organ nakli ile ilgili var olan yasalar hakkında herhangi bir fikri olmadığı ortaya çıkmıştır. yüzde 8.0'i yasaların yeterli olduğunu, yüzde 43.7'si ise yasaların yeterli olmadığını belirtmiştir.

Organ bağış kartı bulunmayanlara, organlarını bağışlamayı düşünüp düşünmedikleri sorulduğunda ise organlarını bağışlamayı düşünenlerin yüzde 58.2 ile oransal çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Organlarını bağışlamayı düşünmeyenlerin oranı ise yüzde 35.2'dir.

Doku ve Organ bağışı konusunda bilgi eksikliğini gösteren diğer bir sonuç ise, araştırmaya katılanlara "Dünyada ve Türkiye'de doku ve organ bağışında uygulanan metotların kaç tanesinin bilindiği" sorulduğunda hiç birini bilmediklerini belirtenlerin oranının yüzde 90.1 olmasıdır.

Organ alımında, dünyada üç metot uygulanmaktadır:

1- Rıza ve Sözleşme Metodu: Yaşarken organlarının alınabileceğine dair sözleşme yapılması ve ölüm halinde yakınlarının da rıza göstermesi.

2- İtiraz Metodu: Yaşarken "ben hiç bir biçimde organlarımı bağışlamak istemiyorum" diye bir belge imzalanmamışsa ölüm halinde organların alınması.

3- Zaruret Metodu: Herhangi bir yerde bir hastaya organ kullanılması zorunluluğu olduğu zaman,

organ bağışlanmış olmasına bakılmaksızın "beyin ölümü" gerçekleşen kişinin organının alınmasıdır.

"Doku ve Organ Bağışına Kamuoyunun Bakışı" adını taşıyan araştırma sonucunda elde edilen önemli bir bilgi de, Türkiye'de şu anda uygulanmakta olan "Rıza ve Sözleşme" metodunun devam etmesinin istenmesidir (yüzde 70.3). "Zaruret Metodu"nun uygulanmasını isteyenlerin oranı yüzde 18.6 iken, "İtiraz Metodu"nun uygulanmasını isteyenlerin oranı yüzde 9.3'tür.

Sağlık Bakanlığı'nca planlanan yönetmelik değişikliği, organ bağışı için ailelerin "ikna edilmesi" sistemini getirmektedir. Oluşturulan "Hekimler Kurulu", tedavi altındayken ölen hastalar hakkında kesin karar verebilecek anestezi, kardiyoloji, nöroloji ve beyin cerrahisi uzmanlarından oluşacak ve hastanın "beyin ölümünü" kesinleştirme yetkisine sahip olacak. Burada üzerinde durulması gereken konu, ailelerin "beyin ölümü" nedeniyle ikna edilmesinden çok, insanların sağlıklı iken ikna edilmesidir. Kendi isteğiyle Doku ve Organ bağışında bulunan bir insanın vermiş olduğu karara saygı göstermek gerekmektedir. Önemli olan organ bağışı yapan kişinin kararıdır.

DOKU VE ORGAN BAĞIŞINDA HALKLA İLİŞKİLER STRATEJİLERİ

Halkla İlişkiler disiplini bilimsel araştırma verilerinin üzerine inşa edilen bir meslektir. Kamuoyunun, ne yapmak istediğiniz konusunda ne düşündüğü çıkış noktasıdır.²⁰ Halkla ilişkiler stratejileri belirlenirken, başlangıç noktasında kurumun durum analizi yapılmalıdır. Daha sonra amaçlarının belirlenmesi, hedef kitlenin saptanması,

²⁰ Salim Kadıbeşegil, Halkla İlişkilere Nereden Başlamalı, ORSA Halkla İlişkiler ve Pazarlama İletişimi A.Ş. Yayınları, İzmir 1998, s.22

medya ve tekniklerinin seçilmesi, bütçe, tespit edilen stratejilerin uygulanması ve sonuçların değerlendirilmesi yapılmalıdır. Halkla ilişkilerin stratejik planlaması yapılırken bilgi veren bir strateji mi, işbirliğine öncelik veren bir strateji mi, olduğu tespit edilmelidir. Doku ve organ bağışında belirlenecek strateji; bilgi veren, işbirliğine yönelik hedef kitlenin ikna edilmesini sağlayan iletişimin kabul edilmesi olmalıdır. Bu aşamada tespit edilen iletişim araçlarından, hedef kitleye nasıl bir mesaj verileceği belirlenmelidir. Verilen mesajlarda **"Nesilden Nesile Ölümsüzlüğü Yakalamak"**⁽²¹⁾ gibi etkili bir slogan kullanılmalıdır. İletiler hedef kitlenin özelliklerine uygun olmalı, sonuçta hedef kitle üzerinde davranış değişikliği sağlanmalıdır.

Sosyologlar kitlelere birşeyler yaptırabilmek için yeryüzünde üç etkili yol bulunduğundan sözedirler:

Zor kullanmak, para ile satın almak, inandırmak.

Halkın bir yeniliğe bir sosyal değişime uymasında, alışmasında halkla ilişkilerin kullandığı işte bu üçüncü yoldur.⁽²²⁾

"İnsanları ikna etmenin birçok yöntemi vardır. Bu yöntemler içerisinde en yaygın olanları şunlardır: Konuşarak, görüntü aracılığıyla (resim ve çizim göstererek), bir olayı-bir etkinliği izlettirerek, birşeyi kendisinin denemesini sağlayarak".⁽²³⁾ Sağlık Bakanı, Halil İbrahim Özsoy'un başlatılan kampanya ile birlikte organlarını bağışladığını açıklaması, hedef kitlenin ikna edilmesinde olumsuz bir rol oynamıştır. Öncelikle doku ve

⁽²¹⁾ Güneri CİVAOĞLU, Durum Programı, 17 Ekim 1997

⁽²²⁾ Alaaddin ASNA, Public Relations, Der yayınları, No 112, İstanbul 1993, s.,26

⁽²³⁾ Nükhet GÜZ, Ulusal Savunma ve Ulusal Güvenlik Yapılanmasında İletişim Stratejileri, İstanbul 1998, s.,111.

organ bağışı konusunda yaşanan sıkıntılardan herkesin sorumlu olduğunun bilinmesi gerekmektedir.

Sevilen, ünlü kişilerin kampanyaya destek olmaları da inandırıcılık açısından önemli bir unsurdur. "Halkla ilişkiler çalışmasında inandırıcı olunması hedef kitlenin tanınmasına, kamuoyu ile ilgili yasaların bilinmesine büyük ölçüde bağlıdır".⁽²⁴⁾

Burada kurumun hedefi organ bağışının artırılmasıdır. Amaçlanan, organ bağışının öneminin algılanmasını sağlamaktır.

Organ bağışı haftasında, bu konuda duyarlı sivil toplum örgütleri ile birlikte etkinlikler düzenlenmeli, bu etkinliklere kurum yöneticilerinin katılımı sağlanmalı,

Kaynağın güvenilirliği inandırıcılık açısından önemli bir etkidir; organ bağışı ile ilgili bilgi veren kişilerin uzman olmaları gerekmektedir.

Sağlık kurumlarında çalışanlar, medya mensupları ve organ bağışı yapanlar ile ailelerinin bilgilendirilmeleri için eğitim seminerleri düzenlenmeli,

Organ nakli yapılan hastalar hakkında, kitle iletişim araçlarından faydalanılarak, haber değeri taşıyan mesajlar ile kamuoyu bilgilendirilmeli, Gelişen bilgi teknolojileri sayesinde bulunduğumuz yerden bir tuşa basarak çeşitli illerdeki veya ülkelerdeki kurumlardan bilgi alabilmekteyiz. İnternet aracılığı ile bu konuyla ilgilenenlere bilgi verilmeli, organ bağışında bulunmak isteyenlere çeşitli organizasyonlarla ulaşılmaya çalışılmalı,

Bağış kartı olanlara hastanelerde öncelik tanınmalı, Sağlık kurumlarında, organ nakli yapılmış hastalara görev verilmesi, iletilerin etkinliği açısından önemlidir.

Çalışmanın başında da belirtildiği gibi belirlenen zaman sonunda, bir araştırma yapılarak hedef kitlenin konuyu nasıl algıladığının belirlenmesi gerekmektedir.

⁽²⁴⁾ Alaaddin ASNA, a.g.y., 95

Organ bağışında artış sağlanıp sağlanmadığı tespit edilmelidir. Yapılan çalışmaların genel bir değerlendirmesi yapılarak gelinen nokta belirlenmelidir. Yeni strateji gerekli mi tespit edilmelidir.

